

Aan Provinciale Staten

DATUM 13-7-2021
DOMEIN SLO
STELLER Inge Huisinga
NUMMER 82278F99

NUMMER PS Voegt de griffie toe
COMMISSIE BEM
TELEFOONNUMMER 06-21124667
PORTEFEUILLEHOUDER Van Muilekom

Onderwerp Statenbrief:

Actualiteiten monumentenbeleid provincie Utrecht

Voorgestelde behandeling:

Ter informatie

Geachte dames en heren,

Essentie / samenvatting

Graag informeren wij u nader over vijf recente ontwikkelingen in het provinciale monumentenbeleid: de toewijzing subsidie Erfgoedparels 2021 aan 17 restauratieprojecten, de openstelling van de Uitvoeringsverordening subsidies Erfgoedparels 2022, het IPO-onderzoek naar de restauratiebehoefte bij rijksmonumenten, de aanpak verduurzaming van het religieus erfgoed en de voortgang van de kerkenvisies.

Inleiding*Toewijzing subsidie Erfgoedparels 2021 aan 17 restauratieprojecten*

De Uitvoeringsverordening subsidie Erfgoedparels provincie Utrecht 2020-2023 is op 23 juni 2020 door ons vastgesteld. De regeling wordt eenmaal per jaar opengesteld. De sluitingsdatum voor de eerste tranche van de regeling was 15 november 2020. Via het digitale aanmeldloket zijn 40 verzoeken om subsidie binnengekomen. Deze verzoeken zijn getoetst aan de primaire selectiecriteria:

1. Matige of slechte onderhoudstoestand op basis van een onafhankelijk inspectierapport
2. Urgente restauratiebehoefte
3. Hoge cultuurhistorische waarde
4. Zekerheid van gebruik of herbestemming
5. Publieke toegankelijkheid, minimaal 10 keer per jaar voor een zo groot mogelijk publiek
6. Cofinanciering

Vijf aanvragen voldeden niet aan de criteria, bijvoorbeeld omdat het om een woonhuismonument ging, of omdat het geen rijksmonument betrof. Zeventien aanvragen voldeden wel aan de criteria, maar zijn uiteindelijk niet ingediend, met name omdat de eigenaren nog niet ver genoeg waren met de voorbereidingen. De overige 18 aanvragen zijn op tijd ingediend. Hiervan worden 17 vragen gehonoreerd, omdat zij compleet waren en aan de inhoudelijke criteria voldeden.

In totaal wordt voor een bedrag van € 5.200.000,- aan subsidies toegekend. Vanwege het hoge aantal kwalitatief goede aanvragen hebben wij op 2 maart jl. het oorspronkelijke subsidieplafond van € 4.200.000,- (het binnen de begroting 2021 beschikbare bedrag) opgehoogd met € 1.000.000,- uit de reserve Investeringsfonds provinciaal erfgoed, te verwerken in de Voorjaarsnota 2021. Deze reserve is wat betreft de doelstelling één op één gekoppeld aan de Erfgoedparels. De subsidiebeschikkingen worden in het derde kwartaal van dit jaar verzonden.

In het Cultuur- en erfgoedprogramma 2020-2023 "Voor Jong & Altijd" is aangekondigd dat in het monumentenbeleid meer aandacht gegeven zal worden aan duurzaamheid en aan herbestemming van

monumenten tot gebouwen met een belangrijke maatschappelijke functie, zoals een cultureel centrum of een bibliotheek. In de uitvoeringsverordening Erfgoedparels 2021 konden eigenaren naast een basissubsidie van 40% van de subsidiabele kosten daarom een extra 10% ontvangen bij het toepassen van duurzaamheidsmaatregelen. Bij (herbestemming tot) gebouwen met een maatschappelijke functie, konden aanvragers een extra 20% van de subsidiabele kosten ontvangen. Indien sprake was van duurzaamheidsmaatregelen én een maatschappelijke functie kon een subsidie van maximaal 70% van de subsidiabele kosten verleend worden.

Sinds 2016 worden de aanvragers desgewenst begeleid door middel van een financieel gesprek en een energiescan (beide gratis). De financiële (keukentafel)gesprekken worden gedaan door Bureau Buiten. De duurzaamheidsscans worden uitgevoerd door Oom-advies. Er hebben dit jaar zes eigenaren gebruik gemaakt van de financiële gesprekken en twee van de energiescans.

De lijst met gehonoreerde projecten:¹

	Projectnaam	Gemeente
1.	Restauratie Watertoren Amsterdamsestraatweg	Utrecht
2.	Restauratie Jongeriuscomplex, kademuur en bruggen	Utrecht
3.	Restauratie Bonkmolen	Lexmond
4.	Restauratie Oude Stadhuis Wijk bij Duurstede	Wijk bij Duurstede
5.	Restauratie Domtoren Utrecht (deelopgave)	Utrecht
6.	Restauratie Tombe van Nellesteijn	Leersum
7.	Restauratie Nederlands Hervormde Kerk (Grote Kerk)	Stichtse Vecht
8.	Restauratie Oudkoper Molen	Nieuwersluis
9.	Restauratie Cultuurcluster Hoogt 4, 6, 8 en 10	Utrecht
10.	Restauratie Brandweerkazerne Rhenen	Rhenen
11.	Restauratie Toren Petrus en Pauluskerk	Soest
12.	Restauratie Gemeentehuis Renswoude	Renswoude
13.	Nederlands Hervormde Kerk (Koepelkerk)	Renswoude
14.	Historische buitenplaats Beverweerd, kasteel	Werkhoven
15.	Historische buitenplaats Beverweerd, koetshuis en gietijzeren brug	Werkhoven
16.	Restauratie Militair Hospitaal Amersfoort	Amersfoort
17.	Restauratie parkaanleg bij buitenplaats Beek en Hoff te Loenen aan de Vecht	Stichtse Vecht

Uitvoeringsverordening subsidies Erfgoedparels 2022

Conform de Uitvoeringsverordening subsidies Erfgoedparels provincie Utrecht stellen wij elk jaar het subsidieplafond voor het volgende jaar vast. Het subsidieplafond 2022 is op 13 juli jl. vastgesteld op € 4.470.000,- onder voorbehoud van vaststelling van de Begroting 2022 door Provinciale Staten. Dit voorbehoud is gemaakt omdat het voorstel is om naast het binnen de meerjarenbegroting beschikbare bedrag van € 4.200.000,- nog € 270.000,- te onttrekken aan de reserve Investeringsfonds provinciaal erfgoed. Het betreft het totale binnen de reserve nog vrij besteedbare bedrag. In de commissie BEM van 23 juni is door de gedeputeerde gemeld dat het gebruik van middelen uit de bestemmingsreserve expliciet zal worden gemeld aan PS.

Het ruimhartige extra subsidiepercentage van 20% voor sociaal-maatschappelijke herbestemming in 2021 was mede ingegeven door de wens restauratieprojecten ook gedurende de coronacrisis doorgang te laten vinden. Gezien het continu hoge aantal subsidieaanvragen wordt voor 2022 het extra percentage voor maatschappelijke functie verlaagd naar 10% (en het maximale subsidiepercentage dus naar 60%).

¹ Omdat de definitieve subsidiebedragen pas juridisch geldig zijn na ondertekening van de subsidiebeschikkingen worden de bedragen nog niet vermeld.

Deze wijzigingen worden verwerkt in de Uitvoeringsverordening subsidie Erfgoedparels provincie Utrecht en gepubliceerd in het Provinciaal blad. De subsidieregeling wordt eind juli 2021 opengesteld.

IPO-onderzoek naar de restauratiebehoefte bij rijksmonumenten

De provincie Utrecht monitort sinds 2014 de restauratiebehoefte bij rijksmonumenten die geen woonhuis zijn. Hierover is inmiddels twee keer gepubliceerd, de laatste keer in 2018. De volgende publicatie zal in 2022 gepresenteerd worden. Sinds 2017 wordt bij alle provincies de restauratiebehoefte structureel gemonitord. De herkomst hiervan ligt in bestuurlijke afspraken tussen de provincies en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de restauratie van rijksmonumenten.

Op verzoek van de gedeputeerden cultuur en erfgoed heeft IPO een onderzoek laten uitvoeren naar de restauratiebehoefte van rijksmonumenten (exclusief woonhuizen), zowel voor Nederland als geheel als per provincie. Op basis van dit onderzoek wordt in IPO-verband gelobbyd voor de inzet van het Rijk voor het erfgoedbeleid in de komende beleidsperiode. Dit objectieve beeld kan een belangrijk argument zijn om bij het Rijk te pleiten voor herhaling van de forse tijdelijke inzet voor (grote) restauratieopgaven in het kader van de beleidsbrief *Erfgoed telt*. Vorige kabinetsperiode is op basis daarvan eenmalig € 325 miljoen vrijgemaakt voor erfgoed, waarvan zo'n € 100 miljoen voor rijksmonumenten met een grote restauratieopgave. Op basis van dit onderzoek bepleit IPO bij het Rijk continuering van *Erfgoed telt*.

In het onderzoek is in beeld gebracht hoe de restauratieopgave zich voor alle rijksmonumenten die geen woning zijn, ontwikkelt als gevolg van de gezamenlijke inzet van restauratiemiddelen door Rijk en provincies. Ook is een landelijke toplijst met grote en urgente restauratieopgaven opgesteld. Daarnaast is er per provincie een gespecificeerd rapport gemaakt. Het landelijke rapport en het rapport voor de provincie Utrecht zijn als bijlage bij deze statenbrief gevoegd.

De belangrijkste bevindingen:

1. De landelijke restauratieopgave is eind 2020 op basis van de provinciale erfgoedmonitoren begroot op ruim € 850 miljoen. De provincies ontvangen gezamenlijk jaarlijks € 20 miljoen van de Rijksoverheid ten behoeve van subsidies voor restauraties door eigenaren. De provincies matchen deze rijks gelden. De restauratieopgave van reguliere rijksmonumenten neemt hiermee langzaam maar zeker af. Dit blijkt uit het dalende percentage matige en slechte niet-woonhuis rijksmonumenten.
2. Daarnaast is er ook een groep grote iconische rijksmonumenten monumenten in matige en slechte staat. De provincies hebben deze grote restauratieopgaven in beeld gebracht. Er zijn landelijk 70 objecten geselecteerd met een restauratieopgave van minimaal € 1 miljoen aan restauratiekosten per object, die in de komende vier jaar van start kunnen gaan. Op basis van een conservatieve inschatting zijn de kosten van deze 70 objecten geraamd op € 275 miljoen. Het provinciale subsidie-instrumentarium voorziet niet in deze grootste restauratieopgaven. Voor deze iconen zijn aanvullende financiële middelen van het Rijk nodig.
3. De provincie Utrecht ontvangt jaarlijks € 2.2 miljoen van het Rijk voor de restauratie van rijksmonumenten die geen woonhuis zijn. Dit matcht de provincie jaarlijks met minstens het gelijke bedrag. Het daarmee beschikbare budget is voldoende om de restauratiebehoefte van de reguliere rijksmonumenten terug te brengen, maar niet voor de grote iconische monumenten in matige of slechte staat.
4. In de provincie Utrecht ligt het percentage matige en slechte niet-woonhuis monumenten momenteel op 18,7%. Gemeten over meerdere jaren, nam het percentage matige en slechte niet-woonhuis monumenten in de provincie vanaf 2016 jaarlijks gemiddeld met 0,8% af. Op basis van de huidige trend daalt het percentage matige en slechte objecten in 2058 tot de gewenste 10%.
5. De totale restauratieopgave voor de provincie Utrecht is berekend op € 189 miljoen. Dit is hoog ten opzichte van andere provincies. Dit komt door een aantal grote iconische monumenten met een forse restauratieopgave, zoals de wal- en kluismuren in de stad Utrecht. Het benodigde bedrag voor deze groep is berekend op € 111 miljoen. Deze opgave is te groot voor het budget van de regeling Erfgoedparels.

De noodzaak om te komen tot een gezamenlijke aanpak voor grote restauratieopgaven met het Rijk wordt door dit onderzoek bevestigd. In IPO-verband pleiten de provincies bij de kabinetsformatie, de Tweede Kamer en het ministerie van OCW voor continuering van de inzet van het Rijk hiervoor.

Aanpak verduurzaming kerken

In het Cultuur- en erfgoedprogramma 2020-2023 "Voor Jong & Altijd" is aangekondigd dat wij in ons monumentenbeleid meer aandacht zullen geven aan duurzaamheid. Naast het aanbieden van een gratis duurzaamheidsscan aan eigenaren die een subsidieaanvraag ten laste van het fonds Erfgoedparels indienen, en een verhoogd subsidiepercentage bij verduurzamingsaanpassingen, hebben wij een programma ontwikkeld voor het verduurzamen van kerkgebouwen. Verduurzamingsmaatregelen zorgen voor een beter milieu, maar ook voor

lagere beheerkosten, waardoor meer financiële ruimte wordt gegenereerd om monumenten goed te kunnen onderhouden. Vooral bij het religieus erfgoed is dit aspect van groot belang. Het verantwoord omgaan met het energieverbruik is noodzakelijk om de exploitatiekosten te reduceren en om kerken comfortabel en bruikbaar te maken zodat het gebouw het hele jaar door geëxploiteerd kan worden.

Om de kerken bij het verduurzamen goed te kunnen ondersteunen en te begeleiden, hanteert de provincie een 'drietrapsraket-aanpak' met verschillende tools die kerkbesturen kunnen helpen bij het nemen van verantwoorde stappen.

- 1) Handleiding Verduurzamen Utrechtse Kerken. Een gratis te downloaden stappenplan dat een eerste richting geeft in het verduurzamingsproces van kerkgebouwen. De handleiding geeft antwoord op vragen als: "Waarmee begin je? Hoe kun je passend bij het gebruik van de kerk, met zo klein mogelijke investeringen significante besparingen realiseren?"
- 2) Kerkbesturen die behoefte hebben aan hulp bij het bepalen van verantwoorde verduurzamingsmaatregelen kunnen een gratis adviesgesprek aanvragen met een zogenaamde energiecoach. Deze kijkt samen met het kerkbestuur waar de behoefte ligt en welk vervolgtraject voor de kerk het best is. Afhankelijk van de situatie en de behoefte kunnen vervolgens twee instrumenten ingezet worden:
 - a. QuickScan. Hierbij ligt de focus op kleinschalige maatregelen (quickwins). De QuickScan kan ook worden ingezet bij een specifieke onderzoeksvraag, zoals de zoektocht naar een nieuw passend verwarmingssysteem.
 - b. Maatwerkscan. Wanneer een volledig beeld nodig is van de mogelijke verduurzamingsmaatregelen (klein tot groot), bijvoorbeeld als onderlegger voor een toekomstvisie of restauratie- en of herbestemmingsplan, kan een Maatwerkscan uitkomst bieden.
- 3) Desgewenst kan als vervolg op een Maatwerkscan (en eventueel een QuickScan) nog een begeleidingstraject door de energiecoach worden ingezet, waarbij op kosten van de provincie ondersteuning wordt verleend bij de keuze voor het definitieve maatregelenpakket en bij de uitvraag en de toetsing van de offertes voor de uitvoeringsfase.

De te downloaden scans zijn specifiek samengesteld voor kerkgebouwen die nog als kerkgebouw in gebruik zijn. Kerkgebouwen die herbestemd zijn, hebben doorgaans een andere bouwkundige invulling en gebruiksfrequentie. De handleiding en de scans zijn bedoeld voor historische monumentale kerken, dus met name rijksmonumenten, gemeentelijk beschermde monumenten en beeldbepalende kerken.

Voortgang Kerkenvisies

Steeds vaker is het leegkomen van monumentale kerkgebouwen in Nederland een opgave. Daarom heeft de Minister van OCW gemeenten de mogelijkheid geboden om, in het kader van het programma "Toekomst voor Religieus Erfgoed", via het gemeentefonds middelen aan te vragen ter ondersteuning van het opstellen van een zogenaamde kerkenvisie. Een kerkenvisie is een strategische visie op de toekomst van kerkgebouwen. Het opstellen van zo'n kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, kerkeigenaren, inwoners en erfgoedorganisaties. In de provincie Utrecht hebben 17 gemeenten hiervan gebruik gemaakt. Het Steunpunt Archeologie en Monumentenzorg heeft namens de provincie Utrecht een adviserende en stimulerende rol hierin. Zo heeft het STAMU een aantal keer per jaar een Werktafel Kerkenvisies georganiseerd.

Leegstand van kerken is in de provincie Utrecht overigens nog geen issue. Uit onze provinciale Erfgoedmonitor blijkt dat het percentage leegstaande kerkgebouwen zeer laag is. In de grote steden is voornamelijk de herbestemming van kerkgebouwen geen probleem. Wel zien wij dat de gebruiksfrequentie van een aantal kerken m.n. in het buitengebied laag is. De prognose is dan ook dat de leegstand daar de komende jaren zal toenemen. N.B. Ongeveer 33% van de kerkelijk gebouwen in de provincie Utrecht heeft reeds een nieuwe functie of een aanvullende functie naast de oorspronkelijke. Wij ondersteunen de herbestemming van het religieus erfgoed door via de restauratieregeling Erfgoedparels een hoger subsidiepercentage te verstrekken bij een sociaal-maatschappelijke herbestemming en bij verduurzaming.

Financiële consequenties

De aangegeven subsidies voor de Erfgoedparels passen binnen de daarvoor beschikbare begroting en zijn via de reguliere procedures beschikbaar. Het budget voor de advisering ten behoeve van de verduurzaming van kerkgebouwen is in de begroting voorzien.

Vervolprocedure/ voortgang

- *Toewijzing subsidie Erfgoedparels aan 17 restauratieprojecten*: de eigenaren zijn mondeling geïnformeerd. Tevens is een persbericht uitgegaan. De subsidiebeschikkingen zullen medio juli naar de eigenaren gestuurd worden. De definitieve vaststelling van de subsidie vindt plaats na voltooiing van de restauratie.
- *IPO-onderzoek naar de restauratiebehoefte bij rijksmonumenten*. het onderzoeksresultaat wordt gebruikt in de lobby bij het Rijk in het kader van de kabinetsformatie en in het gesprek met de nieuwe bewindspersoon.

- *Aanpak verduurzaming kerken*: in september zal de drietrapsraket op de provinciale website geplaatst worden. Kerkorganisaties zullen op het programma worden geattendeerd.

Bijlagen

- 1) Evaluatie en vooruitblik, Monitor onderhoud & restauratie niet-woonhuis rijksmonumenten;
- 2) Evaluatie en vooruitblik – Utrecht, Monitor onderhoud & restauratie niet-woonhuis rijksmonumenten.

Gedeputeerde Staten van Utrecht,

Voorzitter,
mr. J.H. Oosters

Secretaris,
mr. drs. A.G. Knol-van Leeuwen